

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آرایه‌های ادبی

(بیان، بدیع لفظی و بدیع معنوی، قالب‌های شعری)

قابل استفاده برای دانش آموزان دبیرستان «کلیه رشته‌ها»
و دانشجویان رشته ادبیات فارسی

نویسنده:

علی آقابزرگی

انتشارات مروارید بحر علم

۱۴۰۰

سرشناسه	: آقابزرگی، علی، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: آرایه‌های ادبی (بیان، بدیع لفظی و بدیع معنوی، قالب‌های شعری) قابل استفاده... / علی آقابزرگی.
مشخصات نشر	: تهران: مروارید بحر علم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۹-۲۶-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۴۳.
موضوع	: فارسی -- معانی و بیان -- راهنمای آموزشی
موضوع	: Persian language -- Rhetoric -- Study and teaching
رده بندی کنگره	: PIR۳۳۵۶
رده بندی دیویی	: فا ۸۶۷۰۲۴/۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۳۶۳۶۰

www.ketaab.ir

آرایه‌های ادبی

(بیان، بدیع لفظی و بدیع معنوی، قالب‌های شعری)

نویسنده: علی آقابزرگی

ناشر: مروارید بحر علم

صفحه بندی: حمید رضا معمري

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۹-۲۶-۲

قیمت: ۵۵۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مجد

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۴۰۰

تلفن: ۰۹۱۲۴۸۵۱۸۹۹ ایمیل: morvaridbahrelm@gmail.com کد پستی: ۱۴۴۵۸۳۳۸۷۱

کلیه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری اعم از زیراکس، بازنویسی، ذخیره کامپیوتری و اقتباس کلی و جزئی بدون مجوز کتبی ناشر و مؤلف ممنوع و از طریق قانونی قابل پی گیری است

فهرست

مقدمه.....

فصل اول: بیان.....

زیباشناسی سخن (علم بیان).....

فصل تشبیه.....

تشبیه.....

تشبیه بلیغ.....

انواع تشبیه بلیغ.....

تشبیه مفرد، تشبیه مرکب.....

تمرینات فصل تشبیه.....

فصل استعاره.....

۱- استعاره مصرحه (آشکار):.....

۲- استعاره مکنیه (پنهان).....

انواع استعاره مکنیه.....

تمرینات فصل استعاره.....

حقیقت و مجاز.....

تمرینات فصل حقیقت و مجاز.....

فصل کنایه.....

تمرین فصل کنایه.....

فصل دوم: بدیع.....

آرایه‌های بدیع لفظی و بدیع معنوی.....

۱- تسجیع.....

انواع سجع.....

۴۳.....	تمرینات فصل تسجیع
۴۴.....	موازنه و ترصیع
۴۶.....	تمرینات فصل موازنه و ترصیع
۴۷.....	واج آرای (نغمه حروف)
۴۹.....	تمرین بخش واج آرای
۵۰.....	تصدیر و تکرار
۵۱.....	تمرین بخش تصدیر و تکرار
۵۲.....	تجنیس = جناس
۵۲.....	انواع جناس
۵۲.....	۱- جناس تام
۵۳.....	تمرین جناس تام
۵۴.....	۲- جناس ناهمسان (ناقص) حرکتی
۵۵.....	تمرین جناس حرکتی
۵۵.....	۳- جناس ناهمسان (ناقص) اختلاقی؛ اختلاف در حرف اول، وسط و آخر:
۵۷.....	تمرین جناس ناقص اختلاقی
۵۸.....	۴- جناس لفظی یا لفظی در مقابل جناس خط
۵۸.....	۵- جناس مکرر که آن را جناس مزدوج و مردد نیز گویند
۵۹.....	۶- جناس ناهمسان (ناقص) افزایشی
۶۱.....	تمرین
۶۲.....	۷- جناس اشتقاقی یا اقتضاب
۶۴.....	تمرین
۶۵.....	۸- جناس خط یا جناس مُصَحَّف
۶۵.....	ردالعجز علی الصدر
۶۶.....	آرایه «تکرار»
۶۷.....	طرد و عکس

- ۶۷..... قلب یا مقلوب
- ۶۹..... ردالقافیه
- ۶۹..... ذوقافیتین
- ۷۰..... بخش بدیع معنوی
- ۷۰..... مراعات نظیر = تناسب = شبکه معنایی
- ۷۲..... تمرین
- ۷۳..... تلمیح
- ۷۵..... تمرین
- ۷۶..... تضمین
- ۷۷..... تمرین
- ۷۸..... تضاد = طباق = مطابقه
- ۷۹..... تمرین
- ۸۰..... تناقض (پارادوکس)
- ۸۲..... تمرین
- ۸۳..... ایهام
- ۸۵..... تمرین
- ۸۶..... ایهام تناسب
- ۸۶..... تفاوت ایهام با ایهام تناسب
- ۸۷..... تمرین
- ۸۸..... لف و نشر
- ۸۸..... ۱- لف و نشر مرتب
- ۸۹..... ۲- لف و نشر مشوش
- ۹۰..... تمرین
- ۹۱..... حس آمیزی
- ۹۴..... اغراق و مبالغه

۹۶.....	تمرین
۹۷.....	حسن تعلیل
۹۹.....	تمرین
۱۰۰.....	سیاقه الاعداد (اعداد)
۱۰۱.....	تضمین المزدوج
۱۰۱.....	اسلوب معادله
۱۰۳.....	فصل سوم: قالب‌های شعری
۱۰۴.....	قالب‌های شعر فارسی
۱۰۴.....	۱- قصیده
۱۰۴.....	بخش‌ها (اجزای تشکیل‌دهنده) قصیده
۱۰۶.....	۲- غزل
۱۰۷.....	۳- قطعه
۱۰۸.....	۴- ترجیع‌بند
۱۱۰.....	۵- ترکیب‌بند
۱۱۱.....	۶- مُسمط
۱۱۲.....	۷- مثنوی
۱۱۳.....	۸- رباعی
۱۱۴.....	۹- دو بیتی
۱۱۵.....	۱۰- چهارپاره
۱۱۵.....	۱۱- مستزاد
۱۱۶.....	۱۲- شعرنو
۱۱۸.....	فصل چهارم: پاسخ تمرینات
۱۱۹.....	پاسخ تمرینات فصل تشبیه
۱۲۲.....	پاسخ تمرینات فصل استعاره

مقدمه

کتاب حاضر شامل چهار فصل علم بیان، بدیع لفظی، بدیع معنوی و قالب‌های شعری است. در این کتاب اصطلاحاتی به کار برده شده که در بیان سنتی کاربرد داشته است. در حقیقت جذابیت و فایده علم بیان آشکار و فوری است. هرکسی در بیان آموزش‌های نخستین متوجه کاربردهای فراوان علم بیان و درک متون ادبی می‌شود. مسائل علم بیان جهانی است و مباحث آن در همه زبان‌ها مصداق دارد. اما ظرافت‌های علم بدیع پنهانی و ضمنی است درک علم بدیع در ادبیات بیشتر برای کسانی که با متون ادبی انس و آشنایی کافی یافته‌اند، روشن و میسر است. به هر حال، بلاغت از علوم کلیدی ادبیات است و بعد از آشنایی با آن، در درک متعلم از متون ادبی تحول و تکامل محسوس رخ می‌دهد. بدیع در این کتاب بنابه ساختار زبان فارسی مطرح شده است نه آن‌طور که قدما مطرح کرده‌اند هر چند در این هر دو بخش (علم بیان و بدیع) عمده مطالب مهم کتب سنتی مطرح شده است اما به مناسبت به برخی از مسائل جدیدی هم که امروزه در نقد ادبی و علوم بلاغی مطرحند، اشاره‌هایی کرده‌ایم. به هر حال هر چند راه دراز، جاده باز است و طالبان علاقه‌مند می‌توانند رد هر مطلب را در کتب مفصل‌تر جستجو کنند. در بخش سوم این کتاب، قالب‌های شعری آورده شد که به یازده قالب سنتی و یک قالب شعری نو پرداخته شده است. خصوصیات قالب‌های سنتی به‌طور مختصر شرح داده شد. در پایان کتاب نیز پاسخ تمرین‌ها، تحت عنوان پاسخ‌نامه‌ها آورده شده است. امیدوارم این مختصر مخصوصاً برای کسانی که تازه در این راه قدم نهاده‌اند و در مرحله نخستین برخوردهای تکان‌دهنده با علوم بلاغی هستند، مفید باشد.

با آرزوی توفیق برای پویندگان راه ادبیات

علی آقابزرگی

خرداد ۱۴۰۰